

شورای سیاست گذاری حوزه های علمیه قم

مرکز مدیریت حوزه های علمیه خواهران

تحقیق پایانی سطح دو (کارشناسی)

عنوان

**راه حل های مسأله شرّ از منظر آیت الله جوادی آملی و آیت
الله سبحانی (با رویکرد به افتراقات و اشتراکات)**

استاد راهنما

جناب آقای عباس اسدی

استاد داور :

حجت الاسلام والمسلمین عسگر نصیرایی

نگارنده:

فاطمه فلاح

تابستان ۱۳۹۶

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیم به

روح عرشی حضرت صدیقه طاهره فاطمه زهرا (سلام الله علیها)

و پیشگاه مقدس حضرت ولی الله الاعظم (روحی فداک) که جهان بی صبرانه منتظر قدوم سبز
اوست تا جانهای مرده را طراوت بهاری بخشد. به امید روزی که بیاید تا جهان را پر از عدل و
داد کند .

تقدیم به رهبر عزیزمان ؛ حضرت آیت ا... العظمی الامام خامنه ای (مدظله العالی)

و روح پرفتوح و ملکوتی امام راحل و شهدای میهن اسلامی و تمامی شهدای مدافع حرم که
دلیرانه به اهدای خون خود به دفاع از حریم اهل بیت پرداختند
و تقدیم به همسر بزرگوارم که صبورانه مرا در این راه یاری کردند .

تقدیر و سپاس

سپاس بی کران از خالق یکتا توفیق نگاشتن این اثر را به بنده حقیر عنایت نموده است و تشکر از استاد گران قدر جناب آقای اسدی که با صرف اوقات خود جهت راهنمایی در زمینه تحقیق مساعدت فراوانی مبذول داشته است.

چکیده

سعی و تلاشی که در این پژوهش به انجام رسیده، پاسخ به این سوال است که دیدگاه آیه الله سبحانی و آیه الله جوادی آملی در باره راه حل های مساله شر چیست؟ در یک تقسیم بندی متداول، شر را از جهت مصداق به دو دسته تقسیم می کنند: شر اخلاقی و شر طبیعی. شر اخلاقی، شری است که مستقیماً در نتیجه عمل ناپسند انسانی به وجود می آید؛ مانند قتل، دزدی، غارت و تجاوز. همچنین زلزله، آتشفشان، سیل، طوفان و امراض لاعلاج نیز نمونه هایی از شرور طبیعی هستند. استاد جوادی آملی با توسل به مبانی وحیانی و عقلانی و با توسل به نظام احسن و راه حل عدمی بودن شر به تبیین مساله شر می پردازند. در راهکار عدمی بودن شر، خیر مساوی و مساوق وجود بوده و به همین نسبت صدور شرّ از مصدر خیر و وجود محال است. نظام احسن مبتنی بر این اصل است که خداوند احسن الخالقین، محال است به خلقت جهانی دست بزند که دارای عیب و نقص است؛ بلکه منشأ تراحم ها، طبیعت عالم خاکی و عنصری است. آیه الله جعفر سبحانی مسئله شر را از مسائل مهم در حوزه دین پژوهی می داند و طرح آن را واجد تاریخی به بلندای تاریخ انسان می خواند. و معتقد است که ذات خدا خیر محض است و هر چه از او صادر شود، خیر است. خدا عوالم مختلفی آفریده، همچون عالم ملائکه که هیچ شری در آنها نیست. تنها شری که می توان اینجا فرض کرد، محدودیت وجودی آنهاست (شر متافیزیکی) ولی هیچ تضاد و تراحمی با هم ندارند. اما لازمه عالم ماده علاوه بر محدودیت وجودی، تضاد و تراحم است. ممکن نیست که عالم ماده بی تراحم و تضاد آفریده شود. وجود جهانی مادی بدون تضاد و تراحم ناممکن است؛ زیرا این جهان در واقع غیر مادی می شود.

کلیدواژه ها: شر، عدم، نظام احسن، آیه الله جوادی، آیه الله سبحانی

نتیجه

هر دو اندیشمند در بیان مسأله شرور بر این باورند که شر را باید اموری عدمی دانست و نه وجودی. به باور ایشان، صرف تحلیل مفهومی کمک می کند تا به عدمی بودن شر پی ببریم. هر دو یکی از راه حل های مساله شر را نظام احسن بودن جهان می دانند. همچنین هر دو اندیشمند نیز درباره اختیار انسان بیان کردند که بسیاری از شرور طبیعی ناشی از عملکرد نادرست و گناه انسانی اند.

یافته های پژوهش

استاد جوادی آملی با توسل به مبانی وحیانی و عقلانی و با توسل به نظام احسن و راه حل عدمی بودن شر به تبیین مساله شر می پردازند. در راهکار عدمی بودن شر، خیر مساوی و مساوق وجود بوده و به همین نسبت صدور شرّ از مصدر خیر و وجود محال است. نظام احسن مبتنی بر این اصل است که خداوند احسن الخالقین، محال است به خلقت جهانی دست بزند که دارای عیب و نقص است؛ بلکه منشأ تزاحمها، طبیعت عالم خاکی و عنصری است. آیه الله سبحانی درباره نظام احسن بودن جهان بر این باورند که قوه و استعداد و تغیر و تحول از لوازم لاینفک موجود مادی می باشند و همین امر منشأ اصطکاک و تزاحم و ظهور شر در عالم طبیعت است. بنابر این، فرض موجود مادی که عاری از هر گونه تغیر و تبدل و تزاحم و برخورد باشد، فرض امر تناقض آمیز است، چنان که موجود نکردن چنین جهانی که خیرات بسیار آن آمیخته با شرور اندک می باشد، خود مصداق شر کثیر است و با عدل و حکمت الهی منافات دارد.

راهکار و پیشنهاد

۱- به مسوولین حوزه پیشنهاد می شود که از اساتید متخصص دعوت شود تا جلسه ای با طلاب بصورت پرسش و پاسخ در مورد راه حل های مساله شرور برگزار شود و به سوالات طلاب در این مسأله پاسخ دهند.

۲- به طلاب پیشنهاد می شود که مقاله ای در باره ی مساله شر از دیدگاه علامه محمدتقی جعفری بنویسند.

۴- برگزاری کرسی های آزاد اندیشی با محوریت شبهات شرور .

۵- پیشنهاد می شود پایان نامه ای در مورد دیدگاه آیه الله مصباح یزدی و علامه طباطبایی در باره ی مساله شرور تبیین کنند.

۱. قرآن
۲. نهج البلاغه
۳. ارسطو، متافیزیک، بیچا، ترجمه دکتر شرف الدین خراسانی - تهران - ۱۳۶۷ - ص ۲۷
۴. تالیافرو، چارلز، فلسفه دین در قرن بیستم، ترجمه انشاء الله رحمتی، تهران، دفتر پژوهش و نشر سهروردی، چاپ اول، ۱۳۸۳.
۵. جوادی آملی، عبدالله، سرچشمه اندیشه، جلد ۳، قم، مرکز نشر اسراء، چاپ اول، ۱۳۷۵.
۶. جوادی آملی - عبدالله، مبادی اخلاق - چاپ چهارم - قم - اسراء - ۱۳۸۴
۷. جوادی آملی - عبدالله، فلسفه حقوق بشر - چاپ چهارم - قم - اسراء - ۱۳۸۳
۸. جوادی آملی، عبدالله، تفسیر تسنیم، ج ۱۰، قم، انتشارات اسراء. ص ۲۳۵
۹. جوادی آملی، عبدالله، توحید در قرآن، ج ۱۰، قم، انتشارات اسراء.
۱۰. جوادی آملی، عبدالله، پیرامون مبدأ معاد - ع چاپ سوم - قم - اسراء - ۱۳۷۲
۱۱. جوادی آملی، عبدالله، رَحِیقِ مَخْتُوم - بی چا - قم - اسراء - ۱۳۸۴؛
۱۲. جوادی آملی، عبدالله، پیرامون مبدأ معاد - چاپ سوم - قم - اسراء - ۱۳۷۲
۱۳. حسن، مصطفی - التحقیق فی کلمات القرآن. بی چا، تهران، سرای سعادت، ۱۳۷۷.
۱۴. حلی، حسن بن یوسف، کشف المراد فی شرح تجرید الاعتقاد، تعلیقات: سید ابراهیم موسوی زنجان، موسسه الاعلمی تصحیح حسن زاده آملی، قم، جامعه مدرسین، ۱۴۰۷ ق.
۱۵. رشاد، علی اکبر، دانشنامه امام علی (ع)، جلد ۲، تهران، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی ف چاپ اول.
۱۶. ری شهری، محمد، عدل در جهان بینی توحیدی، مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، چاپ یازدهم، ۱۳۷۴.
۱۷. سبحانی، جعفر و محمدرضایی، محمد، اندیشه اسلامی ۱، تهران، دانشگاه پیام نور، ۱۳۹۱.

۱۸. سبحانی، جعفر، الاهیات و معارف اسلامی، قم، انتشارات موسسه امام صادق، چاپ پنجم، ۱۳۸۲.
۱۹. سبحانی، جعفر، مدخل مسائل جدید در علم کلام، ج اول، چاپ سوم، قم، موسسه امام صادق (ع)، ۱۳۸۶.
۲۰. طباطبائی، محمد حسین، نهایه الحکمه، ص ۳۱۰، فصل ۱۸ از مرحله ۱۲.
۲۱. طباطبائی، حسین، اصول فلسفه و روش رئالیسم، ج ۵.
۲۲. طباطبائی، محمد حسین، نهایه الحکمه، مرحله ۱۲، فصل ۱۸.
۲۳. علی اکبر رشاد دانشنامه امام علی (علیه السلام)، ج ۲، ص ۳۶۹.
۲۴. فصلنامه اندیشه حوزه، ش ۳۶-۳۵، ص ۶۹.
۲۵. کلینی، ابوجعفر محمد بن اسحاق، اصول کافی، جلد ۲، تهران، دارالکتب الاسلامیه، چاپ پنجم، ۱۳۶۳.
۲۶. مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، جلد ۵، دارالکتب الاسلامیه، چاپ دوم.
۲۷. محمد حسین - طباطبائی - المیزان - چاپ دوم - قم - اسماعیلیان ۱۳۹۰.
۲۸. مطهری، مرتضی، مجموعه آثار، ج ۸، انتشارات صدرا، ۱۳۸۵.
۲۹. مطهری، مرتضی، مجموعه آثار، ج ۸، تهران، صدرا.
۳۰. مطهری، مرتضی، مجموعه آثار، ج ۱، تهران، صدرا.
۳۱. مطهری، مرتضی، عدل الهی، قم، انتشارات صدرا.
۳۲. مطهری، مرتضی، مجموعه آثار، جلد ۱، انتشارات صدرا، چاپ مکرر.
۳۳. مطهری، مرتضی، مجموعه آثار، جلد ۴، انتشارات صدرا، چاپ مکرر.
۳۴. مطهری، مرتضی، مجموعه آثار، جلد ۸، انتشارات صدرا، چاپ مکرر.
۳۵. مکارم شیرازی، ناصر، پیام قرآن، ج ۴، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۷.
۳۶. ملا صدرا، محمد، الحکمه المتعالیه فی الاسفار العقلیه الاربعه، ج ۷، چ سوم، بیروت، دارالاحیاء التراث العربی، ۱۹۸۱م.
۳۷. هاسپرز، جان، فلسفه دین، جمعی از محققان، قم، انتشارات مرکز مطالعات و تحقیقات اسلامی، ۱۳۷۱.